

THỰC TRẠNG HOẠT ĐỘNG CỦA LUẬT SƯ THAM GIA BẢO CHỮA TRONG GIAI ĐOẠN XÉT XỬ SƠ THẨM VỤ ÁN HÌNH SỰ TẠI THÀNH PHỐ HÀ NỘI

■ **VŨ HẢI VIỆT** *

Tóm tắt: Bài viết phân tích, đánh giá thực trạng hoạt động của luật sư tham gia bào chữa trong giai đoạn xét xử sơ thẩm vụ án hình sự tại thành phố Hà Nội và đề xuất một số giải pháp hoàn thiện pháp luật và bảo đảm thực thi các quyền của luật sư trong xét xử sơ thẩm vụ án hình sự.

Abstract: The article analyzes and assesses the current situation of the activities of lawyers participating in the defense at the first instance trial of criminal cases in Hanoi and proposes some solutions to improve the law and ensure enforcement of lawyers' rights in hearing criminal cases at first instance.

Quyền bào chữa là một trong những quyền quan trọng của công dân khi tham gia tố tụng và luôn được đề cập trong các đạo luật của mỗi quốc gia. Ở nước ta, nguyên tắc bảo đảm quyền bào chữa là nguyên tắc hiến định và được Hiến pháp năm 2013 quy định: Người bị bắt, tạm giữ, tạm giam, khởi tố, điều tra, truy tố, xét xử có quyền tự bào chữa, nhờ luật sư, hoặc người khác bào chữa (khoản 4 Điều 31) và Quyền bào chữa của bị can, bị cáo, quyền bảo vệ lợi ích hợp pháp của đương sự được đảm bảo (Điều 103). Đây là nguyên tắc đặc thù trong tố tụng hình sự (TTHS), được cụ thể hóa trong Bộ luật Tố tụng hình sự Việt Nam điều chỉnh việc tiến hành giải quyết vụ án hình sự (VAHS) trong các giai đoạn khác nhau của TTHS. Để bảo đảm thực hiện quyền bào chữa của công dân, luật sư và vai trò của luật sư bào chữa cho đương sự trong các vụ án hình sự là đặc biệt quan trọng và là phương thức chủ yếu nhất thực thi quyền này.

Trong phạm vi bài viết này, tác giả sẽ phân tích hoạt động của luật sư tham gia bào chữa trong giai đoạn xét xử sơ thẩm (XXST) VAHS qua nghiên cứu thực tiễn tại thành phố Hà Nội.

1. Khái quát về hoạt động luật sư tại thành phố Hà Nội

Đoàn Luật sư thành phố Hà Nội được thành lập theo Quyết định số 1615/QĐ-TC ngày 30/4/1984 của Ủy ban nhân dân thành phố Hà Nội. Ngày 24/11/1984, Đoàn luật sư mới chính thức đi vào hoạt động, với 16 sáng lập viên là những luật sư có uy tín lớn trong công tác lập pháp, hành pháp và tư pháp Việt Nam. Các thể hệ luật sư Thủ đô luôn tự hào về Đoàn Luật sư của mình được thành lập sớm nhất trong cả nước, hơn 35 năm ra đời và không ngừng phát triển cả về mặt số lượng và chất lượng.

Thực hiện Nghị quyết số 48/NQ-TW ngày 24/5/2005 của Bộ Chính trị về chiến lược xây dựng và hoàn thiện hệ thống pháp luật Việt Nam đến năm 2010, định hướng đến năm 2020,

trong đó có chủ trương đến năm 2020 số lượng luật sư trên cả nước phải đạt từ 18.000 đến 20.000 luật sư. Ngày 19/11/2012, Ủy ban nhân dân thành phố Hà Nội ban hành Quyết định số 5332/QĐ-UBND về Kế hoạch Chiến lược phát triển nghề luật sư đến năm 2020 trên địa bàn Thủ đô phải đạt mục tiêu phát triển được 5.000 luật sư. Tính đến hết tháng 12/2018, Đoàn Luật sư thành phố Hà Nội đã phát triển được 3.655 luật sư, trên toàn địa bàn thành phố có 1.134 tổ chức hành nghề luật sư (tính trung bình hơn 03 luật sư/01 tổ chức hành nghề); trên 2.000 người tập sự hành nghề luật sư, đây sẽ là nguồn lực đảm bảo cho Đoàn Luật sư thành phố Hà Nội hoàn thành chiến lược phát triển nghề luật sư trên địa bàn Thủ đô Hà Nội. Sự gia tăng nhanh chóng về số lượng cho thấy sự quan tâm, trân trọng của xã hội đối với nghề luật sư.

Bên cạnh việc phát triển nhanh chóng về số lượng luật sư, chất lượng luật sư của Đoàn luật sư thành phố Hà Nội cũng từng bước được cải thiện và nâng cao. Theo số liệu tổng hợp dựa trên cơ sở báo cáo chưa đầy đủ của các tổ chức hành nghề luật sư, trong 05 năm (2013 đến 2018, Đoàn Luật sư thành phố Hà Nội đã thực hiện được tổng số 94.501 dịch vụ pháp lý, trong đó tham gia các VAHS: 12.093 vụ (trong đó có 4.246 vụ án theo yêu cầu của các cơ quan tiến hành tố tụng (THTT), chiếm tỷ lệ trên 35%).

2. Thực trạng hoạt động của luật sư tham gia bào chữa trong giai đoạn xét xử sơ thẩm vụ án hình sự tại thành phố Hà Nội

Trong thời gian qua, số lượng các VAHS có luật sư tham gia bào chữa cũng ngày càng tăng. Đặc biệt, với sự tham gia của luật sư, kết quả

giải quyết của một số vụ án đã lật ngược lại hướng buộc tội ban đầu, giúp thân chủ từ người bị coi là có tội thành người không có tội hoặc chuyển sang một tội danh khác, áp dụng một hình phạt nhẹ hơn so với đề nghị của Viện kiểm sát hoặc giảm nhẹ hình phạt cho bị cáo. Luật sư bào chữa tham gia phiên tòa sơ thẩm VAHS để bảo vệ cho bị cáo. Luật sư bào chữa thực hiện các hoạt động chứng minh tại phiên tòa sơ thẩm VAHS với mục đích khẳng định tính thiếu căn cứ hoặc không hợp pháp trong nội dung cáo trạng nhằm bác bỏ những cáo buộc của Viện kiểm sát, của người bị hại để chứng minh sự vô tội của bị cáo hoặc làm giảm nhẹ trách nhiệm hình sự, trách nhiệm bồi thường của bị cáo.

Bộ luật Tố tụng hình sự năm 2015 quy định về việc tham gia phiên tòa của luật sư bào chữa thể hiện nguyên tắc: “Bảo đảm quyền bào chữa của người bị buộc tội, bảo vệ quyền và lợi ích hợp pháp của bị hại, đương sự” (Điều 16). Hoạt động bào chữa trong THTS ngày càng được chú trọng theo tiến trình phát triển của chế độ dân chủ. Đặc biệt, trong những năm gần đây, vai trò của luật sư bào chữa đã dần được khẳng định trong thực tiễn bảo vệ quyền lợi của bị cáo trước Tòa. Kết quả sự nỗ lực của luật sư bào chữa đã đóng góp không nhỏ để bảo vệ quyền và lợi ích hợp pháp của người bị buộc tội, làm cho bản án do Tòa án tuyên ra được chính xác, khách quan và dân chủ. Tuy nhiên, hoạt động của luật sư bào chữa tại phiên tòa cũng vẫn còn nhiều hạn chế mà ít nhiều đã làm giảm đi hiệu quả của công tác và hoạt động của luật sư trong việc bảo vệ pháp chế xã hội chủ nghĩa, các quyền và lợi ích hợp pháp của công dân.

Thời gian qua, các luật sư tham gia tố tụng tại thành phố Hà Nội còn đang gặp phải rất nhiều khó khăn từ phía các cơ quan THTT, cụ thể: Việc cấp đăng ký, thông báo người bào chữa, tham dự hỏi cung bị can, việc gặp và làm việc với bị can, bị cáo, nghiên cứu hồ sơ vụ án... Người THTT chưa nhận thức đầy đủ về vai trò của luật sư khi tham gia tố tụng để đảm bảo sự khách quan trong hoạt động tố tụng, chưa tạo điều kiện để luật sư tham gia tố tụng. Còn có những quy định của các cơ quan THTT chưa phù hợp, chưa đồng bộ với quy định của luật dẫn đến cách hiểu và vận dụng pháp luật của những người THTT cũng rất khác nhau (nhiều lúc, nhiều nơi còn tùy tiện), còn nhiều trường hợp bị can từ chối luật sư ngay từ khi làm thủ tục tham gia tố tụng trong giai đoạn điều tra, dù rằng trước khi bị bắt họ tha thiết mời luật sư tham gia.

- Nhiều trường hợp các cơ quan THTT còn yêu cầu luật sư nộp phải nộp giấy giới thiệu của tổ chức hành nghề luật sư hoặc những giấy tờ khác mà pháp luật không quy định, thậm chí có trường hợp còn đòi hỏi luật sư cung cấp giấy yêu cầu luật sư của khách hàng phải có thị thực của chính quyền địa phương. Trong khi đó, theo quy định tại Điều 27 Luật Luật sư năm 2006 (sửa đổi năm 2012), thì luật sư khi tham gia tố tụng chỉ cần xuất trình Thẻ luật sư và Giấy yêu cầu luật sư của khách hàng.

- Để làm rõ sự thật khách quan của vụ án, để bảo vệ tốt nhất quyền lợi hợp pháp cho khách hàng, (người bị tạm giữ, bị can, bị cáo) luật sư không thể không làm việc với họ. Tuy nhiên, việc gặp gỡ và làm việc với bị can, bị cáo đang bị tạm giam cũng gặp phải không ít cản

ngại, cụ thể: Luật Thi hành tạm giữ, tạm giam có hiệu lực từ 01/01/2018 quy định người bào chữa có quyền gặp người bị tạm giữ, tạm giam mà không kèm theo bất kỳ một điều kiện gì. Thế nhưng, nhiều nơi, nhiều lúc luật sư gặp bị can, bị cáo luôn bị cơ quan điều tra gây khó, ví dụ như: Cơ quan điều tra yêu cầu trại tạm giam chỉ giải quyết cho luật sư gặp bị can, bị cáo khi có điều tra viên giám sát. Thậm chí, có trường hợp bị cáo kháng cáo và Tòa án nhân dân tối cao tại Hà Nội đã thụ lý vụ án, cấp thông báo người bào chữa cho luật sư nhưng khi vào trại làm việc với "bị án" nhưng cơ quan điều tra vẫn yêu cầu phải có mặt điều tra viên, luật sư mới được vào trại giam làm việc.

Về thời gian làm việc với bị can, bị cáo đang bị tạm giam cũng là một cản ngại vô cùng lớn đối với luật sư. Luật sư sau khi làm hết các thủ tục và kiên trì đợi thông thường khoảng 30 phút, 45 phút để được gặp bị can, bị cáo trong khoảng thời gian 30 phút. Vấn đề đặt ra là, có những vụ án, luật sư phải đi hàng nghìn km và sau khi hoàn tất thủ tục sẽ được giải quyết gặp bị can, bị cáo 30 phút; có không ít trường hợp luật sư phải đăng ký luôn 05 ngày (10 lần, cả sáng và chiều) để có thời gian làm việc với bị cáo tổng cộng từ 03 giờ đến 04 giờ. Luật sư gặp bị cáo thì đa số bị bố trí cán bộ công an, quản lý trại giam hoặc bộ phận khác giám sát ngồi cùng phòng hỏi cung hoặc bị ghi âm, ghi hình;...

- Về quyền đọc, ghi chép, sao chụp tài liệu có trong hồ sơ vụ án của luật sư cũng gặp không ít khó khăn. Lẽ thường, một khi đã là quyền của luật sư thì sẽ là nghĩa vụ tương ứng của các cơ quan THTT (Viện Kiểm sát, Tòa án). Tuy nhiên, vẫn còn nhiều lúc, nhiều nơi kiểm sát

viên, thẩm phán gây khó khi các luật sư thực hiện quyền đọc, ghi chép, sao chụp tài liệu...

Mặc dù hoạt động hành nghề vẫn còn không ít những cản ngại từ phía các cơ quan THTT như vậy, nhưng để giúp các cơ quan THTT từ trung ương đến địa phương hoàn thành nhiệm vụ, thì Đoàn Luật sư thành phố Hà Nội vẫn đáp ứng đầy đủ, kịp thời 100% vụ án cần có luật sư chỉ định với tinh thần trách nhiệm cao.

Tuy hoạt động bào chữa của đội ngũ luật sư Hà Nội trong giai đoạn XXST VAHS đã đạt được những kết quả nhất định, song bên cạnh đó vẫn còn có những hạn chế nhất định như: (i) Số VAHS sơ thẩm có luật sư tham gia bào chữa còn rất hạn chế; (ii) Chất lượng của đội ngũ luật sư còn thấp, nhiều hạn chế chưa đáp ứng được yêu cầu của cải cách tư pháp... làm cho kết quả hoạt động bào chữa của luật sư chưa cao; (iii) Vị trí, vai trò của luật sư trong xã hội và trong tham gia tố tụng còn hạn chế, chưa thực sự được nhìn nhận đúng và đầy đủ. Những hạn chế trong hoạt động tham gia bào chữa của luật sư nêu trên xuất phát từ nhiều nguyên nhân, có cả nguyên nhân chủ quan và nguyên nhân khách quan:

Về nguyên nhân chủ quan

Một là, số lượng luật sư hiện có so với dân số còn thấp và có sự phát triển mất cân đối lớn giữa khu vực thành thị và khu vực nông thôn, khu vực miền núi, vùng sâu, vùng xa và đồng bằng... Số lượng luật sư ở nước ta hiện nay chưa đủ đáp ứng nhu cầu về dịch vụ pháp lý nói chung và hoạt động bào chữa trong XXST VAHS nói riêng.

Hai là, phần lớn luật sư hiện nay tuy đã

được đào tạo bài bản về kỹ năng hành nghề nhưng ít có cơ hội cọ xát nghề nghiệp nên yếu về kỹ năng hành nghề trong thực tế, tính chuyên nghiệp chưa cao.

Trên thực tế, những tồn tại của luật sư và nghề luật sư còn chậm được khắc phục và một số trường hợp luật sư vi phạm còn chưa được ngăn chặn kịp thời đã làm cho các cơ quan nhà nước và người dân có phần bất khoan và có ý kiến với Liên đoàn Luật sư Việt Nam, còn có nhiều luật sư cố tình vi phạm đạo đức nghề nghiệp, vi phạm pháp luật nghiêm trọng trong quá trình tham gia bào chữa cho bị cáo đến mức bị truy cứu trách nhiệm hình sự, nhiều luật sư chưa có tinh thần trách nhiệm cao đối với công việc, chưa tận tụy và nhiệt tình đến quyền và lợi ích hợp pháp của khách hàng, chỉ quan tâm đến thù lao mà coi nhẹ chất lượng hành nghề, từ đó làm giảm sút niềm tin của khách hàng cũng như ảnh hưởng đến uy tín chất lượng của nghề luật sư. Một số luật sư có biểu hiện thoái hóa, biến chất hay việc cung cấp dịch vụ không đảm bảo chất lượng cho khách hàng đã làm ảnh hưởng đến quyền lợi hợp pháp của khách hàng; một số luật sư phát ngôn thiếu thận trọng, không chính xác về những vấn đề kinh tế - xã hội và những vấn đề chính trị, pháp lý của đất nước trên các trang mạng xã hội đã gây hiểu nhầm và làm tổn thương cho những người hành nghề luật sư chân chính.

Về nguyên nhân khách quan

Một là, tính chất của nghề luật sư là nghề tự do, hoạt động luật sư được điều tiết theo cơ chế thị trường nên hoạt động của luật sư trước hết phụ thuộc vào nhu cầu của xã hội. Do điều kiện

kinh tế - xã hội của nước ta đang phát triển, mức thu nhập của người dân chưa đồng đều, nhận thức của các cơ quan nhà nước, tổ chức, người dân về vị trí, vai trò của luật sư chưa đầy đủ, chưa toàn diện; nhiều bộ phận người dân vẫn có quan điểm cho rằng, việc luật sư tham gia bào chữa chỉ làm cho tội của bị cáo nặng thêm, bị chịu mức hình phạt cao hơn...

Hai là, một số quy định về tiêu chuẩn, điều kiện trở thành luật sư chưa chặt chẽ, có phần dễ dãi như miễn đào tạo nghề, miễn, giảm thời gian tập sự, chế độ tập sự hành nghề...

Ba là, các quy định của pháp luật về TTHS đã mở rộng đáng kể quyền của luật sư khi tham gia bào chữa cho bị cáo nhưng chưa đầy đủ và chưa có sự đồng bộ, đặc biệt còn thiếu các quy định cụ thể về trách nhiệm của các cơ quan THTT trong việc tạo điều kiện cho luật sư tham gia tố tụng nên chưa bảo đảm cho luật sư tham gia đầy đủ, thuận lợi vào các hoạt động bào chữa một cách thực chất. Một số cơ quan nhà nước, cơ quan THTT, người THTT chưa nghiêm trong việc thực thi pháp luật, thậm chí còn cản trở, gây khó khăn khi luật sư thực hiện các hoạt động liên quan đến bào chữa.

Bốn là, tổ chức bộ máy, chức năng, nhiệm vụ, cơ chế hoạt động của các cơ quan tư pháp còn bất hợp lý. Trình độ nghiệp vụ và bản lĩnh chính trị của một bộ phận cán bộ tư pháp trong đó có một số người THTT còn yếu, thậm chí còn có một số cán bộ sa sút về phẩm chất, đạo đức và trách nhiệm nghề nghiệp, có thái độ coi thường, chưa xem xét một cách đúng mức quan điểm bào chữa của luật sư.

Năm là, công tác theo dõi, giám sát việc tuân

thủ pháp luật, tuân theo quy tắc đạo đức và ứng xử nghề nghiệp luật sư chưa được thực hiện có hiệu quả; việc phát hiện, xử lý vi phạm còn chưa kịp thời, nghiêm minh.

Những tồn tại, hạn chế của một số luật sư là những vấn đề không ai mong muốn và khó tránh khỏi khi nghề luật sư ở Việt Nam mới phát triển được mấy chục năm vừa qua, còn rất non trẻ, chất lượng đội ngũ luật sư chưa đồng đều, chế độ tự quản được thực hiện nhưng vẫn chưa thực sự phát huy hết hiệu quả. Từ đó, đặt ra cho tổ chức xã hội, nghề nghiệp luật sư và đội ngũ luật sư cần phải nhận diện đầy đủ những mặt mạnh và hạn chế để có thể xây dựng và phát triển nghề luật sư và tổ chức hành nghề luật sư vững chắc trong thời gian tới.

3. Một số giải pháp hoàn thiện pháp luật và bảo đảm thực thi các quyền của luật sư trong xét xử sơ thẩm vụ án hình sự

Một là, hoàn thiện các quy định của pháp luật hình sự, TTHS, Luật Luật sư về quyền, nghĩa vụ của luật sư - người bào chữa trong giai đoạn XXST VAHS như: Bổ sung mới các điều luật về trình tự và thủ tục gặp gỡ bị can, bị cáo, trách nhiệm của các cơ quan THTT trong việc đảm bảo quyền gặp gỡ của luật sư với bị can, bị cáo, quy định rõ ràng quyền được sao chụp hồ sơ, tài liệu liên quan đến vụ án ở các giai đoạn tố tụng của luật sư; quy định rõ ràng về trách nhiệm của người THTT, cơ quan THTT khi có các hành vi phạm các quy định của pháp luật đối với hoạt động của luật sư; xây dựng chế tài nghiêm ràng buộc trách nhiệm của luật sư..., cần phải được thực hiện nghiêm túc các